

کتابشناخت المیزان

محمد علی هاشم زاده

استاد عظیم الشان، مفسر والا مقام، حکیم متأله و عارف وارسته، مرحوم علامه سید محمد حسین طباطبایی اعلی الله مقامه الشریف در روز ۲۹ ذی الحجه ۱۳۲۱ قمری، برابر با ۱۳۸۱ شمسی، در خانواده ای اصیل دیده به جهان گشود.

ایشان در مدت هشتاد سال عمر با برکت، پس از کسب معارف الهی، علاوه بر نیل به قله رفیع علم و درایت در بعد معنوی نیز به والاترین مرتبه از تهذیب نفس، سیر و سلوک، عرفان و خداپرستی رسید که وصف آن با بیان و قلم ممکن نیست. آنان که حالات معنوی علامه را دیده اند، می دانند که او همچون فرشته ای در صورت بشر و گوهری وصف ناشدنی بود. سالها و بلکه قرنها باید بگذرد تا ابعاد معنوی و جایگاه علمی و اهمیت آثار ایشان هویدا گردد. خدمات و آثار ایشان منشأ خیر و برکتی برای نسل حاضر و نسلهای آینده بوده و خواهد بود.

مرحوم علامه طباطبایی بنیان گذار حرکتی نوین در عرصه علوم الهی، همچون تفسیر، فلسفه و... بود و آثار برجای مانده از او حکایت از این امر دارد.

ایشان علاوه بر آثار مکتوب که در کتابشناسی بدان اشاره خواهد شد، منشأ بسیاری از خدمات مهم و ارزشمندی می باشند که به برخی از آنها اشاره می شود:

۱. پی ریزی شیوه ای نو و ابتکاری در تفسیر.
 ۲. اشاعه تفکر فلسفی و عقلی بین فضلا و دانشمندان.
 ۳. کوشش در تفهیم مسائل پیچیده فلسفی.
 ۴. کوشش در نشر آثار اهل بیت. با پیگیری ایشان بود که بحار الانوار منتشر گردید.
 ۵. اشاعه تفکر شیعی.
 ۶. حل بسیاری از اخبار و احادیث دشوار، با زدن حاشیه و پاورقی بر متون روایی.
 ۷. گسترش روش سیر و سلوک در میان افراد دارای استعداد.
 ۸. ترویج قلم و نویسندگی و تربیت نویسندگان که بسیاری از شاگردان ایشان اینک از نویسندگان بنام و موفق به شمار می آیند.
 ۹. دفاع از حریم اسلام، تشیع و ولایت.
 ۱۰. تربیت شاگردان برجسته و اندیشمندان در زمینه های گوناگون، که در همین راستا دهها کتاب و رساله تألیف و تدوین نمودند.
- آثار متعدد و ارزشمند علامه طباطبایی حاکی از مقام والا و بلندای روح انسانی و ایمان و آگاهی ژرف اوست.

رویدادها، فرازونشیبهای سیاسی و تحولات فرهنگی در عصر زندگی، ایشان را به جانب اصلاح و اصلاحگری کشانده و او را در بعضی دوره های فترت به مبارزه در برابر تحریفات و حملاتی که از سوی دشمنان نسبت به اسلام وارد شده، برانگیخته است و از همین رو بحثهای شفاهی و کتبی بسیار

ی در زمینه مسائل روز در حوزه های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی طرح کرده است و نیز در لابه لای تبیین و تفسیر آیات الهی در تفسیر المیزان، بسیاری از مسائل مهم روز را بیان کرده اند. تفسیر شریف المیزان، مفصل ترین و مهم ترین تألیف علامه طباطبایی است. این تفسیر ارزشمند نه تنها در ایران و در میان شیعه بلکه در جهان اسلام، مایه فخر و مباهات مسلمانان گردیده و آیندگان درباره این تفسیر به نیکی قضاوت خواهند کرد.

بجاست اگر بگوییم المیزان بهترین تفسیر در میان تفاسیر شیعه و اهل سنت است و بعضی آن را از جهت اهمیت و جامعیت، بهترین تفسیر پس از مجمع البیان دانسته اند.

دکتر فهد بن عبدالرحمن رومی یکی از نویسندگان معاصر اهل سنت در کتاب (اتجاهات التفسیر ۲۴۹/۱) درباره المیزان می نویسد:

(فهو (المیزان) من احسن التفاسیر فی العصر الحدیث [لولا ما فیہ من التشیع المتطرف!])

وی در ادامه می نویسد:

(از مزایای این تفسیر این است که در تفسیر بعض آیات، به طور مستوفی و گسترده وارد بحث شده است. به عنوان مثال در ذیل آیه ۱۱۶ مائده، ۱۳۷ صفحه بحث نموده است.)

بنیاد کار تفسیر المیزان عبارت است از:

۱. تفسیر قرآن به قرآن.
۲. اهتمام به روایات و نقل احادیث و اخبار صحیح از پیامبر، ائمه و صحابه.
۳. استفاده از عقل و علوم عقلی.
۴. پرداختن به مباحث اجتماعی.
۵. استفاده از منابع گوناگون تفسیری، روائی، تاریخی، لغوی و ...
۶. ایجاز و گزیده گویی در مباحث غیر ضروری.
۷. بررسی و نقد اسرائیلیات.

چاپ و نشر المیزان

متن عربی تفسیر شریف المیزان، تاکنون پنج بار به چاپ رسیده و از سوی چهار ناشر منتشر شده است.

نخست در تهران، از سوی دارالکتب الاسلامیه در سال ۱۳۷۵ قمری در ۲۰ مجلد منتشر شد، سپس چاپ جدید آن در بیروت از سوی مؤسسه الاعلمی للمطبوعات در ۲۰ مجلد منتشر شد و پس از آن در قم، از سوی مؤسسه مطبوعاتی اسماعیلیان و بعد، دفتر نشر اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم به چاپ رسید. این دو چاپ، از روی چاپ بیروت افسست شده است. آخرین بار همان ناشر بیروت (مؤسسه اعلمی) با چاپی آراسته و کمی پاورقی در ۲۰ جلد با اضافه دو جلد فهارس منتشر کرده است. این تفسیر ارزشمند تاکنون به زبانهای گوناگونی از جمله فارسی، انگلیسی، اردو، ترکی و اسپانیولی ترجمه شده است.

ترجمه فارسی المیزان با سه چاپ مختلف و از سوی چهار ناشر منتشر شد، ابتدا در ۴۰ جلد با ترجمه جمعی از مترجمان (نام آنان در معرفی ترجمه المیزان در کتابشناسی یاد شده است). ده جلد اول آن در قم، از سوی انتشارات دارالعلم و ۳۰ جلد بعدی آن در تهران، انتشارات محمدی، منتشر شد. پس از آن با ترجمه همین مترجمان در تهران، از سوی بنیاد علمی فرهنگی علامه با همکاری نشر رجاء و انتشارات امیرکبیر در ۲۰ جلد منتشر شد و سرانجام ترجمه یکدست آن که توسط آقای محمد باقر موسوی همدانی انجام شده بود، از سوی دفتر نشر اسلامی وابسته به جامعه مدرسین در ۲۰ مجلد منتشر شد.

ترجمه انگلیسی این اثر از اول قرآن تا آیه ۷۶ سوره نساء شامل ۴ جلد متن عربی المیزان در ۸ جلد در تهران منتشر شد و متأسفانه ادامه نیافت. ترجمه این اثر به انگلیسی در خارج از کشور نیز منتشر شده است.

جدول مندرجات و تعداد صفحات المیزان و ترجمه های آن
اطلاعات دیگر کتابشناسی تفسیر المیزان در بخش خود به ترتیب الفبا ذکر می شود.
مندرجات و آیات و سوره های تفسیر شده و تعداد صفحات هر جلد در متن عربی و ترجمه فارسی و انگلیسی به ترتیب در متن عربی ۱. چاپ دارالکتب العلمیه تهران.
۲. مؤسسه الاعلمی للمطبوعات بیروت (چاپ مؤسسه اسماعیلیان قم و نیز چاپ دفتر نشر اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه چون افسست از بیروت است و مطابق با آن چاپ، لذا در جدول عنوان اعلمی با چند نقطه ذکر شده است.
۳. مؤسسه الاعلمی للمطبوعات بیروت، چاپ جدید.
و در ادامه ترجمه های فارسی به ترتیب آمده است که چاپهای زیر را شامل می گردد:
۱. ترجمه چاپ دفتر نشر اسلامی وابسته به جامعه مدرسین.
۲. چاپ بنیاد علمی و فکری علامه با همکاری نشر رجاء.
۳. چاپ دارالعلم و محمدی (۴۰ جلدی) و در آخر ترجمه انگلیسی ذکر می شود. در ضمن مندرجات دو چاپ ترجمه دارالعلم و محمدی (۴۰ جلدی) و نیز ترجمه انگلیسی هر دو جلد آن برابر با یک جلد متن اصلی المیزان است.

کتابشناسی تفسیر المیزان

کتابشناسی تفسیر المیزان در سه بخش جداگانه تهیه و تنظیم گردیده است:
الف. کتابهای پیرامون تفسیر المیزان، شامل ۴۵ عنوان.
ب. کتابهایی که بخشی از آنها پیرامون تفسیر المیزان است، شامل ۱۷ عنوان.
ج. مقالات نگاشته شده درباره تفسیر المیزان، شامل ۶۵ عنوان.

الف. کتابهای پیرامون تفسیر المیزان

۱. آشنایی با المیزان و مؤلف آن، فارسی، عباس همامی، انتشارات دانشگاه علوم و صنایع دفاع، چاپ دوم، ۱۳۶۹، ۱۵ ص.
۲. ادوار فقه اسلامی در المیزان (تدوین بر اساس مباحث فقهی در کتاب شرح لمعه)، فارسی گردآورنده: شمس الدین ربیعی، تهران: انتشارات نور فاطمه (س)، ۱۳۶۳، ۲ جلد، ۱۶۶ - ۱۵۲ ص، فروست: با علامه در قرآن ۷ - ۸.
۳. اعجاز قرآن، فارسی، تهران: بنیاد علمی و فرهنگی علامه طباطبایی با همکاری نشر فرهنگی رجاء، چاپ اول، ۱۳۶۲، ۳۲ + ۱۵۳ ص، فروست: یکصد رساله (۱)، عمده مباحث این کتاب از تفسیر المیزان گردآوری شده است، ویراستار و نویسنده مقدمه: علیرضا میرزا محمد.
۴. پرورش روح، نماز و عبادت در تفسیر المیزان، فارسی، گردآورنده: عباس عزیزی، قم: انتشارات نبوغ، چاپ اول، ۱۳۷۵، ۳۸۲ ص.
۵. تاریخ قرآن، فارسی، تهران: نشر فرهنگ قرآن، چاپ اول، ۱۳۶۱ (سه چاپ در یک سال)، ۷۲ ص، این کتاب ترجمه متن (کلام فی ان القرآن مصون عن التحریف) در تفسیر المیزان ذیل آیه ۹ سوره حجر می باشد که از سوی سهیلا دین پرور ترجمه شده است. عنوان دیگر: تاریخ قرآن: مشتمل بر هفت گفتار از تفسیر المیزان در اثبات اصالت قرآن و ردّ بر تحریف قرآن، ۱۰۴ ص.
۶. تحلیل مسائل امامت در المیزان، فارسی، گردآورنده: شمس الدین ربیعی، تهران: انتشارات نور فاطمه (س)، ۱۳۶۳، ۱۸۹ ص. فروست: با علامه در قرآن (۵).
۷. ترجمه اسپانیولی تفسیر المیزان، اسپانیولی، مترجم: محمد معلم زاده، آرژانتین، بوئنوس آیرس، التوحید، (ترجمه تفسیر آخر قرآن).
۸. ترجمه انگلیسی تفسیر المیزان، انگلیسی، مترجم: سید سعید اختر رضوی، تهران: مؤسسه جهانی خدمات اسلامی، این اثر در هشت جلد، شامل چهار جلد نخست متن عربی المیزان می باشد که متأسفانه ادامه آن منتشر نشده است.
۹. ترجمه ترکی استانبولی تفسیر المیزان، ترکی استانبولی، مترجم: وحید الدین اینجه، با بازبینی هیأت تطبیق و تصحیح با همکاری بنیاد جوانان اهل بیت در اروپا، جلد اول شامل تفسیر سوره حمد و ۱۸۶ آیه سوره بقره، ۶۱۹ ص.
۱۰. ترجمه تفسیر المیزان، فارسی، مترجم: جمعی از مترجمان (آقایان: سید محمد باقر موسوی همدانی، محمد تقی مصباح یزدی، عبدالکریم نیری بروجردی، محمد رضا صالحی کرمانی، محمد علی گرامی قمی، ناصر مکارم (شیرازی) چهل جلد، ده جلد اول در قم: دارالعلم و سی جلد بعد در تهران: انتشارات محمدی منتشر شده است.
۱۱. ترجمه تفسیر المیزان (فارسی)، مترجم جمعی از مترجمان (گروه یادشده در عنوان پیشین)، تهران: بنیاد علمی و فکری علامه طباطبایی با همکاری مؤسسه نشر فرهنگی رجاء و مؤسسه امیرکبیر، بیست جلد، چاپ اول، ۱۳۶۳، دوم، ۱۳۶۴.
۱۲. ترجمه تفسیر المیزان، فارسی، مترجم: سید محمد باقر موسوی همدانی، قم: دفتر انتشارات اسلامی (جامعه مدرسین حوزه علمیه قم)، چاپ اول ۱۳۶۳ تا ۱۳۶۷، بیست جلد، از آن جا که

ترجمه تفسیرالمیزان توسط چندین نفر انجام گرفته بود و طبعاً ترجمه یکدست نبود، به سفارش مؤلف آن، مرحوم علامه طباطبایی ترجمه تمام تفسیر (۲۰ جلد) توسط آقای سید محمد باقر موسوی انجام و منتشر گردید.

۱۳. تفسیرالقرآن بالقرآن عند العلامة الطباطبائی، عربی، خضیر جعفر، قم: دارالقرآن الکریم، چاپ اول، ۱۴۱۱، ۴۰۰ ص.

۱۴. تفسیر و پیام آیات نماز، شامل ۱۳۰ آیه، اقتباس از تفاسیر مجمع البیان، المیزان و نمونه، فارسی، گردآورنده: عباس عزیزی، قم: انتشارات نبوغ، چاپ اول، ۱۳۷۵، ۴۳۲ ص.

۱۵. تفصیلی از ترجمه تفسیرالمیزان (شامل هدف و شأن نزول آیات براساس ترجمه تفسیرالمیزان)، فارسی، گردآورنده و ناشر: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۶۲، ۱۳۶ ص.

۱۶. تفکر درقرآن، فارسی، گردآورنده: مهدی حایری تهرانی، قم: مؤسسه دین و دانش، چاپ اول، ۱۳۶۳، ۱۵۶ ص. فروست: یکدوره بررسیهای قرآنی - علوم قرآن ۲، این اثر به سفارش مرحوم علامه طباطبایی به عنوان تفسیرموضوعی از تفسیر المیزان گزینش گردیده است.

۱۷. توحید در المیزان، فارسی، گردآورنده: شمس الدین ربیعی، تهران: انتشارات نور فاطمه(س)، ۱۳۶۳، ۱۷۴ ص، فروست: با علامه در قرآن (۴).

۱۸. خلقت و خلافت آدم درالمیزان، فارسی، گردآورنده: شمس الدین ربیعی، تهران: انتشارات نور فاطمه(س)، چاپ دوم، ۱۳۶۳، ۱۶۸ ص، فروست: با علامه در قرآن(۱).

۱۹. دلیل المیزان فی تفسیر القرآن للعلامة السيد محمد حسين الطباطبائي، عربی، الیاس کلانتری، مترجم از فارسی به عربی: عباس ترجمان، قم: مؤسسه مطبوعاتی اسماعیلیان، چاپ دوم، ۱۴۱۲، ۳۶۸ ص، ناشر دیگر: بیروت، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، چاپ اول، ۱۴۱۷ ق، ۳۳۸ ص.

۲۰. راهنمای موضوعات ترجمه المیزان فی تفسیرالقرآن، فارسی، الیاس کلانتری، تهران: اوج، وفا، ۱۳۶۱، ۴۰۰ ص.

۲۱. روابط اجتماعی دراسلام، فارسی، نگارش و ترجمه: محمدجواد حجتی کرمانی، تهران: بعثت، ۱۳۵۴، ۱۱۲ ص، این اثر ترجمه یک بحث از تفسیر المیزان است که با موافقت مرحوم علامه طباطبایی توسط مترجم، ترجمه شده و در بعضی از کتب دیگر نیز چاپ شده است، از جمله: مجموعه رسائل، چاپ دفتر نشر فرهنگ اسلامی؛ بررسیهای اسلامی، انتشارات هجرت؛ نشرهای دیگر نیز عبارتند از: قم، آزادی، ۱۳۶۵، ۹۲ ص، (درسالهای ۱۳۴۸ و ۱۳۶۱ نیز از سوی همین ناشر منتشر شده است) و نیز: تهران، بنیاد فرهنگی امام رضا(ع)، ۱۳۶۱، ۱۰۳ ص.

۲۲. روش علامه طباطبایی درتفسیرالمیزان، فارسی، علی اوسی، مترجم: سید حسین میرجلیلی، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۰، ۴۲۱ ص، عنوان اصلی: الطباطبائی و منهجه فی تفسیره المیزان.

۲۳. شرح فشرده ای بر مقدمه تفسیرالمیزان، فارسی، گردآورنده: محمدعلی لسانی فشارکی، ۱۳۶۰، ۹۶ ص.

۲۴. شرح معضلات قرآنی در المیزان، فارسی، گردآورنده: شمس الدین ربیعی، تهران: انتشارات نور فاطمه(س)، چاپ اول، ۱۳۶۲، ۲۳۹ ص، فروست: با علامه در قرآن (۳).
۲۵. الطباطبائی ومنهجه فی تفسیره المیزان، عربی، علی الاوسی، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۴۰۵ق، ۳۱۶ ص.
۲۶. علوم قرآن در تفسیرالمیزان، فارسی، عباس فضلی، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده الهیات دانشگاه تهران، ۱۳۷۵، ۲۰۸ ص، استاد راهنما، محمد علی مهدوی راد - مشاور: سید محمد باقر حجتی.
۲۷. فلسفه الاخلاق فی القرآن الکریم، عربی، (اقتباس از تفسیرالمیزان) تنظیم و نشر: بیروت، دارالصفوة، چاپ اول، ۱۴۱۶ق، ۱۲۷ ص.
۲۸. فلسفه و قرآن در زمینه المیزان، عباس مخبر دزفولی، تهران: کتابخانه صدر، ۱۳۶۳، ۲ جلد، ۵۵، دوازده، ۲۸۵ « ۲۸۶ ص.
- ناشر دیگر: قم: دفتر انتشارات اسلامی (جامعه مدرسین)، چاپ دوم، ۱۳۶۸، سه جلد در یک مجلد، ۲۳۰ « ۲۵۲ « ۱۶۸ ص.
۲۹. فهارس المیزان فی تفسیرالقرآن، عربی، ابن فزوع، قم، ۱۴۰۳ق، ۲۹۲ ص.
۳۰. فهارس المیزان فی تفسیرالقرآن، عربی، عادل عبدالجبار ثامر، بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، چاپ اول، ۱۴۱۷ق، ۵۶۸ ص.
۳۱. فهرست راهنمای موضوعی المیزان، عربی - فارسی، تنظیم و نشر، قم: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۳، ۲۳۰ ص.
- این اثر راهنمای موضوعات تفسیر و ترجمه المیزان منتشر شده از سوی دفتر انتشارات اسلامی (جامعه مدرسین) می باشد.
۳۲. مباحث علوم قرآن در المیزان، فارسی، اصغر زاهدی تیر، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی کرج، ۱۳۷۴، ۱۰ + ۴۰۳ ص، استاد راهنما: محمد علی لسانی فشارکی، مشاور: محمد علی مهدوی راد و ابوالقاسم امامی.
۳۳. مبانی و روش علامه طباطبایی در المیزان، سید شهاب الدین حسینی، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته الهیات و معارف مرکز تربیت مدرس حوزه علمیه قم، ۱۳۷۳، ۲۲۲ ص. استاد راهنما: سید محمد باقر حجتی، مشاور: احمد بهشتی.
۳۴. مختصر المیزان فی تفسیرالقرآن، عربی، مختصرکننده: سلیم الحسنی، بیروت: دارالاسلام، مؤسسه المعارف للمطبوعات، چاپ اول، ۱۴۱۷ق، یک جلد تفسیر تمام قرآن و درحاشیه قرآن، ۶۰۴ ص.
۳۵. مختصر المیزان فی تفسیرالقرآن، عربی، بیروت: دارالاسلام، مؤسسه المعارف للمطبوعات، ۵ جلد (به نقل از مقدمه عنوان سابق).
۳۶. مختصر المیزان فی تفسیرالقرآن، عربی، مختصرکننده: الیاس کلانتری (به نقل از فصلنامه بینات (۱۸۴/۶).

۳۷. المخلوقات الخفية في القرآن، الملائكة، الجن، ابليس، عربي، تنظيم ونشر بيروت: دارالصفوة، چاپ اول، ۱۴۱۵ق، ۱۱۹ ص. (اقتباس از الميزان).
۳۸. معاد در الميزان، فارسی، گردآورنده: شمس الدين ربيعي، تهران: انتشارات نور فاطمه (س)، چاپ اول، ۱۳۶۲، ۱۷۶ ص، فروست: با علامه در قرآن (۲).
۳۹. معارف قرآن در الميزان، فارسی، گردآورنده سيد مهدي امين، تهران: سازمان تبليغات اسلامي، از سال ۱۳۷۰. تا کنون ۳ جلد آن منتشر گردیده است، جلد اول، ۱۳۷۰، ۴۶۰ ص، (معارف قرآن در شناخت خدا)؛ جلد دوم، ۱۳۷۳، ۲۲۳ ص، (معارف قرآن در شناخت جهان)؛ جلد سوم، ۱۳۷۳، ۳۴۴ ص، (معارف قرآن در شناخت ملائکه، جن و شيطان). اين اثر گزينش موضوعي مباحث الميزان است که براساس ترجمه چهل جلدی الميزان تنظيم شده است.
۴۰. معرفة القرآن في تفسير الميزان (عربي) تنظيم سيد حميد محمودزاده حسيني، قم: مؤسسه اسماعيليان چاپ اول، ۱۴۱۶، ۲۳۵ ص علوم قرآن در تفسير الميزان.
۴۱. مفتاح الميزان، فارسی، عليرضا ميرزا محمد و ديگران، تهران: مركز نشر فرهنگي رجاء، چاپ اول، ۱۳۶۷، سه جلد، جلد اول، ۶۸۲ ص (فهرست مباحث وموضوعات)، جلد دوم، ۳۹۹ ص (فهرست اعلام، اشخاص، اماکن و بلاد) جلد سوم، ۵۰۰ ص (فهارس گوناگون همچون فهرست قبائل، اديان، اصطلحات و)
۴۲. الميزان في تفسير القرآن، عربي، تهران: دارالكتب الاسلاميه (آخوندي)، چاپ سوم، ۱۳۹۷، بيست جلد، ناشرين ديگر به ترتيب تقدم انتشار: بيك. بيروت: مؤسسه الاعلمي للمطبوعات، بيست جلد. دو. قم: انتشارات اسماعيليان، چاپ سوم، ۱۳۹۰ق، پنجم، ۱۳۷۱، بيست جلد. سه. قم: دفتر انتشارات اسلامي (جامعه مدرسين حوزه علميه قم)، بيست جلد (دوچاپ اخير، افسست از چاپ بيروت مؤسسه الاعلمي مي باشد).
- چهار. بيروت: مؤسسه الاعلمي للمطبوعات، چاپ اول، ۱۴۱۷ق، چاپ جديد در ۲۰ جلد به ضميمه ۲ جلد فهارس، (يكي از اين دو فهرست، دليل الميزان آقاي كلانتری است و ديگري فهرست جديدی از عادل عبدالجبار ثامر است).
۴۳. ناسخ و منسوخ در قرآن و دیدگاه علامه طباطبایي (در تفسير الميزان)، فارسی، سيد محسن موسوي، پايان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده الهييات دانشگاه تهران، ۱۳۷۳، ۲۸۵ ص، استاد راهنما، علي حجتی کرمانی، مشاور، مرتضی، آيت الله زاده شيرازی، اين اثر در دويخش است که بخش دوم آن، دیدگاه علامه طباطبایي در تفسير الميزان درباره منسوخ مي باشد.
۴۴. نبوت در الميزان، فارسی، گردآورنده: شمس الدين ربيعي، تهران: انتشارات نور فاطمه (س)، ۱۳۶۳، ۲۰۵ ص. فروست: با علامه در قرآن (۶).
۴۵. نور من القرآن، الميزان المختصر في التفسير، اين اثر توسط کمال مصطفي شاکر تلخيص شده و در يک جلد و در حاشيه قرآن در ۷۲۸ ص منتشر شده است و متأسفانه اشاره ای به اينکه اين اثر تلخيص الميزان مي باشد نشده است، ناشر آن نيز مشخص نيست.

ب. کتابهایی که بخشی از آن پیرامون تفسیرالمیزان می باشد

۴۶. آشنایی با علوم قرآن یا مقدمات لازم برای فهم قرآن مجید، فارسی، علی اصغر حلبی، تهران: انتشارات اساطیر، چاپ اول، ۱۳۶۲ بحث مورد نظر از ص ۸۷ تا ۹۲ با عنوان تفسیرالمیزان.

۴۷. اتجاهات التفسیر فی القرن الرابع عشر، عربی، فهد بن عبدالرحمن بن سلمان الرومی، سنی، عربستان سعودی، چاپ اول، ۱۴۰۷، سه جلد، بحث مورد نظر از ص ۲۳۹ تا ۲۵۲ در جلد اول، با عنوان المیزان فی تفسیرالقرآن آمده است.

۴۸. اسرائیلیات در تفاسیر، فارسی، سهیلا پیروزفر، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده الهیات دانشگاه تهران، ۱۳۷۳، بحث مورد نظر از صفحه ۲۱۲ تا ۲۱۶ با عنوان المیزان فی تفسیرالقرآن آمده است.

۴۹. بین الشیعۀ والسنة دراسة مقارنة فی التفسیر واصله، عربی، علی السالوس، مکتبۀ ابن تیمیہ، دارالاعتصام، بحث مورد نظر از صفحه ۲۵۷ تا ۲۶۳ با عنوان [الفصل السادس ...] ثامناً المیزان آمده است.

۵۰. تفسیر و تفاسیر جدید، فارسی، بهاء الدین خرمشاهی، تهران: انتشارات کیهان، چاپ اول، ۱۳۶۴، بحث مورد نظر از صفحه ۱۱۳ تا ۱۳۲ با عنوان درباره تفسیرالمیزان آمده است. (این عنوان در قرآن پژوهی از همین مؤلف نیز آورده شده است)

۵۱. التفسیر والتفاسیر الحدیثه، عربی، بهاء الدین خرمشاهی، بیروت: دارالروضة، چاپ اول، ۱۴۱۱، بحث مورد نظر صفحه ۹۱ تا ۱۰۶ با عنوان تفسیرالمیزان دیده می شود. (این اثر ترجمه عربی عنوان پیشین است).

۵۲. دایرة المعارف تشیع، فارسی، جمعی از نویسندگان، جلد ۴، صفحه ۵۷۵ - ۵۷۶.

۵۳. سیر بی سلوک، فارسی، بهاء الدین خرمشاهی، تهران: انتشارات معین، ۱۳۷۰، بحث مورد نظر، در صفحه ۱۲۶ تا ۱۲۸ با عنوان: درباره المیزان آمده است.

۵۴. طبقات مفسران شیعه، فارسی، عبدالرحیم عقیقی بخشایشی، قم، نشر نوید اسلام، ۵ جلد، بحث مورد نظر از صفحه ۴۳۹ تا ۴۵۴ جلد چهارم با عنوان تفسیرالمیزان علامه طباطبایی آمده است.

۵۵. عقلگرایی در تفاسیر قرن چهاردهم بر مبنای المیزان، المنار، فی ظلال القرآن والجواهر، فارسی، شادی نفیسی، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس تهران، ۱۳۷۳، ۲۶۸ ص، استاد راهنما: محمد علی مهدوی راد، مشاور: محمد علی لسانی فشارکی.

۵۶. علوم القرآن عند المفسرین، عربی، مرکز فرهنگ و معارف قرآن، قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، چاپ اول، ۱۳۷۵، ۳ جلد. در این اثر علوم قرآن از مقدمه ۵۵ دوره تفسیر شیعه و اهل سنت جمع آوری و تنظیم گردیده، اما به لحاظ اهمیت تفسیر المیزان و این که در این تفسیر، مقدمه ای در زمینه علوم قرآن وجود ندارد، مباحث علوم قرآنی از متن تفسیرالمیزان استخراج و تنظیم گردیده است.

۵۷. قرآن پژوهی، هفتاد بحث تحقیقی قرآنی، فارسی، بهاء الدین خرمشاهی، تهران: مرکز نشر فرهنگی مشرق، چاپ اول، ۱۳۷۲، بحث مورد نظر از صفحه ۲۵۵ تا ۲۷۲ با عنوان درباره المیزان، در دو بخش آورده شده است که بخش اول آن در تفسیر و تفاسیر جدید نیز آمده و بخش دوم با استفاده از کتاب: الطباطبائی و منهجه فی التفسیر، تألیف علی الاوسی، به نگارش درآمده و پیش تر در کیهان فرهنگی آورده شده است.

۵۸. مبانی و روشهای تفسیر قرآن، فارسی، عباسعلی عمید زنجانی، تهران: وزارت ارشاد اسلامی، چاپ اول، ۱۳۶۶، دوم ۱۳۶۸، ۲۲۴ ص، بحث مورد نظر از صفحه ۱۸۵ تا ۱۹۱، آمده است. چاپ سوم با اضافات، ۱۳۷۳، ۳۴۳ ص، بحث مورد نظر از صفحه ۲۹۴ تا ۳۰۳ آمده است.

۵۹. المفسرون، حیاتهم و منهجهم، عربی، سید محمد علی ایازی، تهران: وزارت ارشاد اسلامی، چاپ اول، ۱۴۱۴، از صفحه ۷۰۳ تا ۷۱۱ درباره المیزان است و نیز در کتاب آشنایی با تفاسیر، نوشته همین مؤلف، ص ۱۰۹ تا ۱۱۰.

۶۰. مهرتابان، یادنامه و مصاحبات تلمیذ و علامه طباطبائی، فارسی، سید محمد حسین حسینی تهرانی، تهران: انتشارات باقرالعلوم، و نیز: مشهد، انتشارات علامه طباطبائی، چاپ دوم، ۱۴۱۷ ق، ۴۴۹ ص، در مقدمه مطالبی پیرامون تفسیر المیزان می باشد.

۶۱. یادنامه علامه طباطبائی، فارسی، تهران، مؤسسه مطالعاتی تحقیقات فرهنگی انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی، ۱۳۶۲ و دومین یادنامه، ۱۳۶۳، در یادنامه اول، مقاله ای با عنوان تجلیل از مقام مفسران قرآن، از عبدالمحسن مشکوه الدینی و در دومین یادنامه، مقاله ای با عنوان نظرات فلسفی علامه در المیزان، از سید محسن موسوی تبریزی، ص ۳۰۵ تا ۳۲۸.

۶۲. یادنامه مفسر کبیر استاد علامه طباطبائی، فارسی، قم: انتشارات شفق، ۱۳۶۱، مقاله ای با عنوان شخصیت علمی علامه و تفسیر وی و نیز علامه طباطبائی در المیزان، از ابوالقاسم رزاقی، ص ۱۸۹ تا ۲۰۸.

ج. مقالات پیرامون تفسیر المیزان

۶۶. آفرینش انسان در تفسیر المیزان، فارسی، مهدی مهریزی، فصلنامه بینات، شماره ۲، تابستان ۱۳۷۳، ص ۲۴ تا ۳۹.

۶۷. اثر جاویدان (تفسیر المیزان)، روزنامه رسالت، ۲۴ آبان ۱۳۶۷ ص ۱۰.

۶۸. ادب القرآنی، عربی، هیئت تحریریه مجله التوحید، (گزینش و تنظیم از تفسیر المیزان)، مجله التوحید شماره ۱، ربیع الاول و ربیع الثانی ۱۴۰۳ ق، ص ۱۶ - ۳۰ و شماره ۲، جمادی الاولی و جمادی الثانی ۱۴۰۳ ق، ص ۱۵ - ۳۱.

۶۹. اطروحات جامعیه، تفسیر القرآن بالقرآن عند العلامة الطباطبائی لخضیر جعفر: عربی، حسن السعید، فصلنامه رساله القرآن، شماره ۱، محرم، صفر، ربیع الاول، ۱۴۱۱ ق، ص ۱۶۷ - ۱۷۰.

۷۰. اضاء علی منهج التفسیر لمدرسة العلامة الطباطبائی، عربی، علی الاوسی، الفجر، سال اول، شماره ۴، شعبان - شوال ۱۴۰۴ق، ص ۹۴ - ۱۲۱.
۷۱. امامت از نظر علامه طباطبایی در تفسیر المیزان، فارسی، دکتر سید جعفر شهیدی، کیهان فرهنگی، سال سوم، شماره ۹، آذر ۱۳۵۶، ص ۱۲ - ۱۴.
۷۲. اندیشه اجتماعی در تفسیر المیزان، فارسی، سید محمد علی ایازی، فصلنامه مبین، پیش شماره ۲، پاییز ۱۳۷۳ ص ۸ - ۱۵ و نیز: روزنامه کیهان، ۲۴ آبان ۱۳۷۴، با عنوان اندیشه های اجتماعی در تفسیر المیزان.
۷۳. اهل بیتعلیهم السلام در المیزان، فارسی، محمد صحتی سردرودی، ماهنامه بصائر ویژه علامه طباطبایی، آبان ۱۳۷۵، ص ۷۶ - ۸۱.
۷۴. اهمیت تفسیر المیزان علامه طباطبایی از دیدگاه دانشمندان، اعتصام، شماره ۴۳، آبان ۱۳۶۴، ص ۳۱.
۷۵. تأویل در تفسیر المیزان، فارسی، محمد هادی معرفت، فصلنامه میراث جاویدان، سال اول شماره ۴، زمستان ۱۳۷۲، ص ۲۶ - ۳۱، بخش دوم این مقاله با عنوان تأویل از دیدگاه علامه طباطبایی در شماره ۵ همین فصلنامه (سال دوم، بهار ۱۳۷۳) ص ۱۴ - ۱۹ می باشد.
۷۶. تدوین فهرست کامل از ترجمه تفسیر المیزان، فارسی، علیرضا میرزا محمد، کیهان فرهنگی، مهر ۱۳۶۳، ص ۴۰ - ۴۲، (معرفی کتاب مفتاح المیزان).
۷۷. تشریح ویژگیهای تفسیر المیزان، فارسی، ابوالقاسم رزاقی، روزنامه اطلاعات، شماره ۱۹۴۷۵، ۲۳ آبان ۱۳۷۰، ص ۸.
۷۸. تطبیق یا تفسیر؟ (نقد روشهای تفسیری از دیدگاه علامه طباطبایی، فارسی، علی ربانی، مجله نورعلم، شماره ۴۱، مهر و آبان ۱۳۷۰، ص ۲۴ - ۴۳.
۷۹. تفسیر القرآن بالقرآن عند العلامة الطباطبائی، عربی، خضیر جعفر، فصلنامه رساله القرآن شماره ۱، محرم، صفر، ربیع الاول، ۱۴۱۱، ۳۸ - ۵۸.
۸۰. تفسیر قرآن، روش علامه در تفسیر المیزان، روزنامه کیهان، ۶ دی ۱۳۶۰، ص ۶.
۸۱. تفسیر المیزان، بحر عمیق حکمت، فارسی، مصاحبه با آقای سید محمد باقر موسوی همدانی، جمهوری اسلامی، شماره ۱۰۰۴، آبان ۱۳۶۱، ص ۷ و ۱۰.
۸۲. تفسیر المیزان علامه طباطبایی، فارسی، مرتضی مطهری، پیام انقلاب، ۱۳۶۱، ۱۰ - ۱۱.
۸۳. تفسیر المیزان و اسباب النزول، فارسی، علی فصیحی، فصلنامه پژوهشهای قرآنی، شماره ۲، تابستان ۱۳۷۴، ص ۱۵۷ - ۱۸۲.
۸۴. تفسیر المیزان و القضايا السياسية المعاصرة، عربی عبدالمجید حسن، مجله التوحید، شماره ۳۵، ذی القعدة و ذی الحجة ۱۴۰۸ق، ص ۳۵ - ۴۵.
۸۵. تلاشی نو برای بازشناسی ویژگیهای المیزان، فارسی، روزنامه اطلاعات، ۱۰ آذر ۱۳۶۲، ص ۲۰.
۸۶. جایگاه المیزان در میان تفاسیر فارسی، محمد علی مهدوی راد، کیهان فرهنگی، سال ششم، شماره ۸، آبان ۱۳۶۸، ص ۱۲ - ۱۳.

۸۷. جایگاه المیزان، نسبت به مکتب تفکیک، فارسی، علی حیدر مرتضوی، ماهنامه بصائر، (سازمان تبلیغات) ویژه علامه طباطبایی، آبان ۱۳۷۵، ص ۸۶ - ۱۰۱.
۸۸. درباره المیزان، فارسی، علی اوسی، ترجمه از بهاء الدین خرمشاهی، کیهان فرهنگی، سال ششم، شماره ۸، ص ۱۰ - ۱۱ و نیز: نشر دانش، سال دوم، شماره اول، آذر و دی ۱۳۶۰، ص ۱۱ - ۱۷. این مقاله در کتاب قرآن پژوهی تألیف بهاء الدین خرمشاهی نیز آورده شده است.
۸۹. دیدگاه مرحوم علامه طباطبایی، در تفسیر آیه ۱۴ سوره مؤمنون، پیرامون خلقت انسان، فارسی، عطاء الله مهاجرانی، روزنامه اطلاعات، شماره ۱۹۴۸۸، ۹ آذر ۱۳۷۰، ص ۲.
۹۰. دین و توسعه در المیزان، فارسی، نعمت الله اکبری - حجت الله میرزائی، روزنامه اطلاعات، ۲۱ آبان، ۱۳۷۳.
۹۱. روش تفسیری علامه طباطبایی، فارسی، حسن سعیدی سبزواری، روزنامه کیهان، ۲۲ آبان ۱۳۷۳، ص ۶.
۹۲. روش منطقی و فطری در روایات، فارسی، عبدالله جوادی آملی، پاسدار اسلام، شماره ۲۸، فروردین ۱۳۶۳، ص ۱۰ - ۱۲، (درباره اشکالات وارد بر منطق و جواب آنها، از جلد پنجم المیزان).
۹۳. روش نقد حدیث در تفسیر المیزان، فارسی، مقصود فراستخواه، کیهان اندیشه، شماره ۴۴، مهر و آبان ۱۳۷۱، ص ۳۸ - ۵۰.
۹۴. سیره تفسیری مرحوم علامه (ره) در (المیزان)، فارسی، عبدالله جوادی آملی، روزنامه کیهان، ۲۳ آبان ۱۳۷۳، ص ۶.
۹۵. سیره عملی اهل بیت (ع) در تفسیر قرآن همان روال تفسیر المیزان است، فارسی، مصاحبه با آیه الله مصباح یزدی، روزنامه اطلاعات، ۲۴ آبان ۱۳۶۳، ص ۱۵.
۹۶. سیری در المیزان، فارسی، ابوالقاسم رزاقی، روزنامه جمهوری اسلامی، ویژه نامه، ۲۴ آبان ۱۳۶۳، ص ۱۴ - ۱۶.
۹۷. سیمای زن در المیزان، محمد علی سلطانی، فارسی، کیهان فرهنگی، سال ششم، شماره ۸، ص ۱۴ - ۱۶.
۹۸. شخصیت استاد علامه طباطبایی، برگرفته از سخنرانی استاد محمد تقی مصباح، اطلاعات، ۲۵ آبان ۱۳۷۴.
۹۹. شخصیت علامه طباطبایی، مصاحبه با آیت الله جوادی آملی، فصلنامه معرفت، شماره ۲، پاییز ۱۳۷۱، ص ۵ - ۱۱، (در ارتباط با تفسیر المیزان).
۱۰۰. شناسایی برخی از تفاسیر شیعه، منهج الصادقین... المیزان فی تفسیر القرآن، فارسی، مجله حوزه، شماره ۲۱، مرداد و شهریور ۱۳۶۶، ص ۴۵ - ۶۸.
۱۰۱. عظمت قرآن و ویژگیهای تفسیر المیزان، فارسی، ناصر مکارم شیرازی، مکتب اسلام، دی ماه ۱۳۶۰، شماره ۱۰، ص ۱۶ - ۱۲ و ۶۰.
۱۰۲. علامه طباطبایی با تفسیر المیزان جهان اسلام را به خود آورد...، فارسی، روزنامه اطلاعات، هشتم دی، ۱۳۶۰.

۱۰۳. علامه، موسس تفسیر در حوزه، فارسی، مصاحبه با آیت الله مسلم ملکوتی، ماهنامه بصائر، ویژه نامه علامه طباطبایی، آبان ۱۳۷۵، ص ۴ - ۶.
۱۰۴. علامه والمیزان، فارسی، رسالت، ۲۴ آبان ۱۳۶۵، ص ۶.
۱۰۵. فروغ هدایت درالمیزان، فارسی، محسن طاحونی، روزنامه اطلاعات ۲۷ و ۲۸ آبان ۱۳۷۴.
۱۰۶. قبسات من نور المیزان، عربی، کمال مصطفی شاکر، الثقافة الاسلامیة، شماره ۷، ص ۲۳ - ۲۵، شماره ۲۴ ص ۱۹ - ۲۷، شماره ۲۵ ص ۸ - ۱۸، شماره ۲۶ ص ۷ - ۱۴، شماره ۲۷ ص ۲۴ - ۳۳، شماره ۳۲ ص ۱۲۱ - ۱۲۸، شماره ۳۴ ص ۱۰۲ - ۱۱۵.
۱۰۷. کتابشناسی علامه طباطبایی و تفسیر المیزان، فارسی، محمد علی هاشم زاده، ماهنامه بصائر، ویژه نامه علامه طباطبایی، آبان ۱۳۷۵، ص ۱۰۸ - ۱۱۶.
۱۰۸. مختصر المیزان فی تفسیرالقرآن، فارسی، الیاس کلانتری، فصلنامه بینات، شماره ۶، تابستان ۱۳۷۴، ص ۱۸۴ - ۱۸۷.
۱۰۹. المرابطة فی المجتمع الاسلامی (من تفسیرالمیزان)، عربی، التوحید، شماره ۳، رجب و شعبان ۱۴۰۳ق، ص ۱۶ - ۳۱ و شماره ۴، رمضان و شوال ۱۴۰۳، ص ۱۶ - ۲۹.
۱۱۰. مروری بر اندیشه اجتماعی اسلام درتفسیر المیزان، فارسی، روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۹ فروردین ۱۳۷۰.
۱۱۱. مروری بر مسائل اجتماعی درتفسیرالمیزان، فارسی، ابراهیم عباس حسینی، مجله مشکوة، شماره ۲۸، پاییز ۱۳۶۹، ص ۱۱۱ - ۱۲۵.
۱۱۲. مسألة التحریف فی القرآن من تفسیرالمیزان، عربی، محمد تقی ابراهیم، التوحید شماره ۶، محرم و صفر ۱۴۰۲ق، ص ۱۸ - ۳۲ و شماره ۷، ربیع الاول وربیع الثانی، ۱۴۰۴ق، ص ۱۵ - ۲۴.
۱۱۳. معرفی و نقد مفتاح المیزان، فارسی، فرهاد تاج الدینی، کیهان فرهنگی، سال ششم، شماره ۱۰، ص ۳۰ - ۳۱.
۱۱۴. مفسران نامدار قرآن...، ۱۵- علامه طباطبایی مفسر بزرگ قرآن، فارسی، عبدالرحیم عقیقی بخشایشی، کیهان اندیشه شماره ۲۸، بهمن و اسفند ۱۳۶۸، ویژه نامه قرآن، ص ۱۸۲ - ۱۸۴.
۱۱۵. مقام و منزلت علمی علامه طباطبایی، فارسی، عبدالحمید صفائی، ماهنامه بصائر، ویژه نامه علامه طباطبایی، آبان ۱۳۷۵، ص ۶۸ - ۷۵.
۱۱۶. منتخبی از تفسیرالمیزان درباره حکمت، کیهان، ۲۶ آبان ۱۳۶۰، ص ۱۱.
۱۱۷. منهج العلامة الطباطبائی فی التفسیر، عربی، سید کمال حیدری، قضايا اسلامية، شماره ۲، ۱۴۱۶ق، ص ۳۳۹ - ۳۸۲.
۱۱۸. المیزان درمیان تفسیرهای قرآن، فارسی، دکتر سید جعفر شهیدی، کیهان فرهنگی، سال دوم، شماره ۱۱، بهمن ۱۳۶۴، ص ۱۲ - ۱۴.
۱۱۹. نظرة الی الصدم فی تفسیرالمیزان، عربی، کمال مصطفی شاکر، الثقافة الاسلامیة، شماره ۳۶.
۱۲۰. نگاهی به امتیازات تفسیرالمیزان، فارسی، احمد صفایی، روزنامه اطلاعات، شماره ۱۹۴۷۵، ۲۳ آبان ۱۳۷۰، ص ۸.

۱۲۱. نگاهی به ترجمه تفسیرالمیزان از دریچه نقد، فارسی، یوسف غلامی، ماهنامه بصائر، ویژه نامه علامه طباطبایی، آبان ۱۳۷۵، ص ۳۶ - ۴۲.
۱۲۲. نگاهی به علم تفسیر قرآن، پلیس انقلاب، ۲۱ آبان ۱۳۶۲، ص ۴ - ۵ و ۴۸.
۱۲۳. نگاهی گذرا به شخصیت علمی و اجتماعی علامه، مصاحبه، ویژه نامه علامه طباطبایی، ماهنامه بصائر آبان ۱۳۷۵، با استاد محمد علی گرامی، ص ۷ - ۱۲.
۱۲۴. نگاهی به ترجمه تفسیرالمیزان، نشریه دانشکده الهیات و معارف اسلامی مشهد، شماره ۳۰، تابستان ۷۴، ص ۱۲۳ - ۱۳۷.
۱۲۵. نیاز به منطق، فارسی، عبد الله جوادی آملی، پاسدار اسلام، شماره ۲۹، اردیبهشت ۱۳۶۳، ص ۱۲ - ۱۸ (اشکالات وارد بر منطق و پاسخ آن از جلد ۵ تفسیرالمیزان)
۱۲۶. ویژگیهای المیزان، فارسی، محمد هادی معرفت، کیهان اندیشه، شماره ۳۳، آذر و دی ۱۳۶۹.
۱۲۷. هدایت به امر در تفسیر المیزان، فارسی، محسن غرویان، فصلنامه معرفت، شماره ۱۳، تابستان ۱۳۷۴، ص ۱۹ - ۲۳. (این مقاله در سمینار شناخت المیزان در ۲۴ آبان ۱۳۷۳ در دانشکده علامه ارائه گردیده است).
- یادآور می شود که مقالات و گفت و گوهای این شماره پژوهشهای قرآنی نیز (شامل ۱۳ مقاله و ۳ گفت و گو) قابل افزایش به این فهرست خواهد بود.